

УДК: [373.24.091:373.3.091]-053.4

Володимир Антонюк,
к.пед.н., доцент кафедри педагогіки
дошкільної та початкової освіти
Східноєвропейського національного університету
імені Лесі Українки

ПРОБЛЕМА НАСТУПНОСТІ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ДОШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ І ШКОЛИ

Робота виконана на кафедрі
педагогіки дошкільної та початкової освіти
Східноєвропейського національного університету
імені Лесі Українки.

У статті розглянуто основні теоретичні аспекти наступності між дошкільним навчальним закладом та початковою ланкою школи.

Актуальність теми зумовлена потребою взаємної зорієнтованості освітньо-педагогічної діяльності вихователів та вчителів, погоджених спільних дій у цілепокладанні, проектуванні процесу навчання дітей різного віку.

Метою статті є розгляд наступності між дошкільною та початковою освітою як умови реалізації безперервної освіти та як принципу навчання та виховання.

Завдання статті: розглянути основні аспекти проблеми наступності, етапи реалізації ідеї наступності в навчанні дошкільників та молодших школярів.

Ключові слова: дошкільний навчальний заклад, школа, наступність, готовність до школи.

Владимир Антонюк

ПРОБЛЕМА ПРЕЕМСТВЕННОСТИ В УЧЕБНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ ДОШКОЛЬНОГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ И ШКОЛЫ

В статье рассмотрены особенности интеллектуального развития детей старшего дошкольного возраста и основные направления формирования интеллектуальной готовности старших дошкольников к обучению в школе.

Актуальность темы обусловлена необходимостью взаимной ориентированности образовательно-педагогической деятельности воспитателей и учителей, согласованных совместных действий в целенаправлении, проектировании процесса обучения детей разного возраста. Целью статьи является рассмотрение преемственности между дошкольным и начальным образованием как условия реализации непрерывного образования и как принципа обучения и воспитания. Задача статьи: рассмотреть основные аспекты проблемы преемственности, этапы реализации идеи преемственности в обучении дошкольников и младших школьников.

Ключевые слова: старший дошкольник, интеллектуальная готовность, учебная деятельность.

Volodymyr Antonyuk

PROBLEM CONTINUITY IN THE EDUCATIONAL PROCESS PRE-SCHOOLS AND SCHOOLS

This article the main theoretical aspects of continuity between pre-schools and primary schools link. Background due to the need of mutual orientation of educational and teaching activities of educators and teachers agreed joint actions in goal-planning process of teaching children of all ages. The aim of the article is to examine the continuity between preschool and primary education as a condition of continuing education and as a principle of training and education. Objective of the article: consider the main aspects of the succession stages of the idea of continuity in teaching preschoolers and primary school children.

Keywords: pre-school, school, continuity, commitment to school.

Актуальність дослідження. Організація навчання дітей на дошкільному та початковому освітніх етапах потребує взаємної зорієнтованості освітньо-педагогічної діяльності вихователів та вчителів, погоджених спільних дій у цілепокладанні, проектуванні процесу навчання дітей різного віку.

На необхідність наступності між дошкільним навчальним закладом та початковою ланкою школи у своїх працях вказували С.У. Гончаренко, Н.І. Гуткіна, Ж-Ж. Руссо, С.Ф. Русова, О.Я. Савченко, А.П. Сманцер, В.О. Сухомлинський.

Виклад основного матеріалу. В педагогічній літературі наступність дошкільного закладу та початкової школи визначається як “простір для реалізації в педагогічному процесі дитячого садка і школи єдиної, динамічної та перспективної системи виховання і навчання старших дошкільників і молодших школярів” та “передбачає врахування рівня розвитку дітей з яким вони прийшли до школи” [4, с.428].

Наступність між дошкільною і початковою ланкою – одна з умов безперервної освіти дитини і розуміється як двобічний процес, коли зберігається самоцінність дошкільного дитинства і створюються передумови для успішного формування навчальної діяльності першокласників [5]. Початкова ланка, спираючись на досягнення дошкільного віку, має підхопити, зміцнити, розвинути набуте до школи й на цьому ґрунті формувати новоутворення молодшого шкільного віку. Основними серед цих

новоутвореннь є:

1) довільність психічних процесів – це здібність дитини свідомо регулювати пізнавальні процеси, стани, діяльність, поведінку. Поступово дитина навчається робити те, що треба, а не те, що їй хотілося б;

2) внутрішній план дій – планування і виконання будь-яких дій у внутрішньому плані (пошук найзручніших способів виконання завдань, зіставлення варіантів дій, планування їхнього порядку та засобів реалізації; контроль та самоконтроль розв'язання завдань, словесний звіт, самооцінка навчальної діяльності, здатність до планування і виконання дій подумки;

3) уміння організувати навчальну діяльність;

4) рефлексія – усвідомлення дитиною того, як її сприймають інші. Вміння “збоку” розглядати й оцінювати власні думки та дії є основою відображення рівня власної адекватності.

Семен Устимович Гончаренко визначає наступність в навчанні як послідовність та системність у розміщенні навчального матеріалу, зв'язок і узгодженість ступенів й етапів навчально-виховного процесу [1, с. 227].

Наступність слід розглядати:

1) як закономірність психічного і фізичного розвитку дитини;

2) як умову реалізації безперервної освіти;

3) як принцип навчання та виховання.

Анатолій Петрович Сманцер виділив такі напрями визначення принципу наступності: опора на опрацьований матеріал, розвиток наявних компетентностей, встановлення різноманітних зв'язків, повторення навчального матеріалу на більш високому рівні, тобто взаємодія старих і нових компетентностей, розкриття основних ідей курсу, пропедевтика, перспективність у вивченні навчального матеріалу при переході від одного ступеня навчання до подальшого. [6, с.23]

Відзначаючи велику роль, яку відіграє наступність між ДНЗ та початковою ланкою школи, В.О. Сухомлинський зазначав “Школа не повинна вносити різкого перелому в життя дітей. Нехай, ставши учнем, дитина

продовжує робити сьогодні те, що робила вчора. Нехай нове з'являється в його житті поступово і не приголомшує лавиною вражень” [7, с. 15].

Серед найважливіших аспектів проблеми наступності між ДНЗ та школою учені виділяють: цільовий, змістовний, технологічний, психологічний, управлінський і структурно-організаційний.

I. Цільовий аспект наступності забезпечується узгодженням цілей виховання, навчання та розвитку на рівні ДНЗ, початкової, середньої та старшої школи, тобто підпорядкуванням усього освітньо-виховного процесу загальній ідеї становлення особистості дитини, розвитку її загальноінтелектуальних умінь, креативності, ініціативності, допитливості, самосвідомості, самооцінки тощо.

Реалізація таких зв'язків вимагає розв'язання певних завдань:

1) Забезпечення “охоронної функції” процесу навчання – неприпустимість розумових перевантажень, використання здоров'язберігаючих технологій, підтримка емоційно-позитивного ставлення дитини до пізнавальної діяльності.

2) Організація процесу навчання, виховання та розвитку дітей на всіх етапах освіти з урахуванням їх самоцінності (опора на потреби та можливості дітей, створення умов для збереження дитячої індивідуальності, розкриття й розвиток здібностей кожної дитини).

3) Пріоритетний розвиток особистості, формування тих інтелектуальних і соціальних якостей, без яких подальше навчання не буде успішним.

Конкретні цілі кожного вікового етапу освіти з урахуванням його безперервності формулюються за змістовними лініями, які відображають найважливіші складові розвитку особистості: фізичний, пізнавальний, соціально-особистісний, художньо-естетичний розвиток.

Розв'язання цих завдань забезпечить плавний перехід із дошкільного дитинства в початкову, а далі в середню школу дітей із різними стартовими можливостями, тобто дозволить реалізувати головну мету наступності двох

суміжних віків – створити умови для благополучної адаптації дитини до шкільного навчання, розвитку її нових соціальних ролей і нової провідної діяльності.

Важливо співставити цільову наступність із деякими віковими еталонами. Розглянемо їх.

Перший ступінь навчання – 1-4-ті класи. На ньому відбувається глибоке усвідомлення причин необхідності вчитись. Інтенсивно в цьому віці розвивається визначення мотивів і цілей у навчанні. Молодший школяр учиться розуміти та приймати цілі, які ставить учитель, утримувати їх і виконувати спочатку дії за інструкцією, а потім співвідносити ці цілі зі своїми можливостями.

Другий ступінь навчання – 5-6-ті класи. Відбувається оволодіння способами самостійного переходу від одного виду дій до іншого. Розвивається вміння знаходити та співставляти кілька способів розв'язання однієї задачі, вибирати нестандартні способи рішення.

7-9-ті класи. Розвиваються процеси визначення цілей навчання. Підлітку доступна постановка цілей у навчальній роботі і в позаурочних видах діяльності.

Третій ступінь навчання – 10-11-ті класи. Виявляється прагнення до самоосвіти, виходу за межі шкільної програми. Відбувається народження нових мотивів професійного та життєвого самовизначення. На цьому етапі навчання учні опановують контрольно-оцінні дії до початку роботи й у формі прогнозуючої самооцінки планують самоконтроль своєї навчальної роботи.

II. Змістовна наступність забезпечується створенням зв'язаних навчальних планів і програм, їхнім узгодженням з окремими провідними освітніми галузями з урахуванням провідної діяльності та росту компетентності вихованців.

III. Технологічна наступність забезпечується відбором загальних засобів навчання, виробленням загальних підходів до організації освітньо-виховного процесу, завдяки чому навчання дошкільників здійснюється на основі

специфічних для цього віку видів діяльності.

IV. Психологічна наступність забезпечується вдосконаленням форм і методів освітньо-виховної роботи з урахуванням загальних вікових особливостей дітей. При цьому і в дитячому саду, і у школі забезпечується адекватне цьому віку поєднання інтелектуальних, рухових та емоційних навантажень з опорою на емоційно-позитивне спілкування.

V. Управлінська та структурно-організаційна наступність забезпечується реалізацією загальних підходів до управління й організацією роботи зі здійснення наступних зв'язків, які виробляються учасниками процесу в ході проведення спільних заходів: міні-педрад, “круглих столів”, семінарів-практикумів, методичних нарад фахівців тощо.

Спираючись на результати досліджень сучасних науковців, Г.Назаренко виділяє три етапи реалізації ідеї наступності в навчанні дошкільників та молодших школярів:

- 1 етап – забезпечення готовності дошкільників до навчання в школі;
- 2 етап – створення умов для найшвидшої адаптації дітей до шкільних умов;
- 3 етап – розвиток учнів початкової школи на основі надбань дошкільного дитинства та із застосуванням педагогічних технологій дошкільної освіти [3].

На основі цього у педагогічній науці “наступність і перспективність” розглядаються як дві сторони одного й того ж педагогічного явища. Перспективність – це погляд знизу вгору, а наступність – погляд згори вниз. Таким чином, на дошкільній і початковій сходинках освіти перспективність – це визначення пріоритетних ліній підготовки дітей дошкільного віку до школи, які б максимально враховували потреби початкової школи в готовності дитини до оволодіння новою, провідною в молодшому шкільному віці навчальною діяльністю, творчим характером цієї діяльності, вільним проявом психічних новоутворень даного періоду.

Враховуючи етапи реалізації ідеї наступності в навчанні дошкільників та молодших школярів, у сучасній психолого-педагогічній літературі (Р. Буре,

О. Запорожець, Г. Кравцов) поняття готовності до школи розглядається як багатогранний розвиток особистості з позиції взаємопов'язаних “загальної” та “спеціальної” готовності.

Загальна готовність до школи виявляється в досягненні дитиною такого рівня фізичного, розумового, етичного й естетичного розвитку, який створює необхідну основу для її активного входження в нові умови шкільного навчання та свідомого засвоєння навчального матеріалу. Спеціальна готовність до школи є важливим доповненням загальної готовності. Вона визначається наявністю в дитини спеціальних навчальних компетентностей, необхідних для вивчення ряду навчальних предметів, таких, наприклад, як математика й українська мова.

Новоутворенням є комплекси готовності до шкільного навчання :

- 1) комунікативна готовність;
- 2) когнітивна готовність;
- 3) рівень емоційного розвитку;
- 4) технологічна оснащеність;
- 5) індивідуальна готовність.

1. Комунікативна готовність полягає в тому, що дитина може нормально взаємодіяти з людьми за правилами, нормами. У дошкільні роки соціалізація дітей дозволяє їм подолати агресивність, вони стають уважнішими, дбайливішими, готовими співпрацювати з іншими дітьми. Дошкільники уміють навіть увійти в стан оточуючих. Вони починають розуміти, що їх однолітки і дорослі люди відчувають і переживають не завжди так, як вони. Тому багато хто адекватно реагує на переживання інших.

2. Когнітивна готовність – рівень розвитку пізнавальних процесів: уваги, мислення, пам'яті, уяви. Все це пов'язано з грою. Дошкільник за теорією розвитку мислення Ж. Піаже знаходиться на 2 стадії розумової активності.

Теорія розвитку мислення дитини, яку запропонував Ж. Піаже, дістала назву “операційної”. Операція, за Піаже, становить собою “внутрішню дію, продукт перетворення (“інтеріоризації”) зовнішньої, предметної дії, скоординованої з іншими діями на єдину систему, основною властивістю якої є

зворотність (для кожної операції існує симетрична і протилежна операція).

У розвитку операційного інтелекту в дітей Ж. Піаже виокремив такі чотири стадії:

– стадія сенсомоторного інтелекту, яка охоплює період життя дитини від народження до приблизно двох років. Вона характеризується розвитком здатності сприймати і пізнавати предмети, які оточують дитину в їх досить стійких властивостях і ознаках;

– стадія операційного мислення, яка включає його розвиток у віці від двох до семи років. На цій стадії в дитини формується мова, починається активний процес інтеріоризації зовнішніх дій із предметами, формуються наочні уявлення;

– стадія конкретних операцій із предметами. Вона характерна для дітей у віці від 7-8 до 11-12 років. Тут розумові операції стають зворотними;

– стадія формальних операцій. Її у своєму розвитку досягають діти в середньому віці: від 11-12 до 14-15 років. Цю стадію характеризує здатність дитини виконувати операції усно, користуючись логічними міркуваннями. Внутрішні розумові операції перетворюються на цій стадії на структурно організоване ціле.

3. Рівень емоційного розвитку. У міру розширення сфери спілкування діти випробовують дію різноманітних соціальних чинників, які значно активізують їх емоційний світ. Дитина повинна навчитися долати ситуативні емоції, культурно керувати відчуттями. Дозволяє цьому навчитися гра, наприклад, вона допомагає справитися із страхами. Діти старшого дошкільного віку повинні навчитися також справлятися з агресивністю.

4. Технологічна оснащеність – мінімум знань, умінь, навиків, що дозволяють навчатися в школі. Традиційно під ЗУН розуміється уміння читати, рахувати, писати. Але психологи вважають, що набагато важливіше мати розвинену уяву. А уява розвивається в грі.

5. Індивідуальна готовність виявляється в самоактуалізації. Це означає, що людина відкриває себе з радістю, що вона така, що вона є, а головне – з

любов'ю і захопленням. Для дівчаток самоактуалізація ще в ранньому дитинстві виступає у вигляді привабливості, для хлопчиків – у вигляді ефективності. Це наслідок культурних зразків.

Висновки. Отже, наступність це двобічний процес, коли зберігається самоцінність дошкільного дитинства та створюються передумови для успішного формування навчальної діяльності першокласників. Учителям першого класу легше працювати з дітьми які відвідували дошкільний навчальний заклад, однак не варто перетворювати в ДНЗ заняття на уроки, бо поняття готовності до школи розглядається як багатогранний розвиток особистості з позиції взаємопов'язаних “загальної” та “спеціальної” готовності.

Література

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник [Текст] / Семен Гончаренко. - К. : Либідь, 1997. - 373 с.
2. Гуткина Н. И. Психологическая готовность к школе [Текст] / Н. И. Гуткина. – 4-е изд. – СПб.: Питер, 2004. – 208 с.
3. Назаренко Г. І. Деякі теоретичні аспекти забезпечення наступності в умовах функціонування навчально-виховних закладів інноваційного типу [Текст] : збірник / Г.І. Назаренко // Сучасні проблеми професійної підготовки фахівців: Методичний аспект : Збірник наукових праць. - Київ : Науковий світ , 2001. - С. 129-136
4. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. [Текст] / Тамара Іллівна Поніманська. – К. : Академвидав, 2004. – 456 с.
5. Савченко О.Я. Наступність і перспектива в роботі двох перших ланок освіти [Текст] / Савченко О.Я. // Дошкільне виховання. - 2000.-N11. - С.4-5.
6. Сманцер А. П. Преимущество в системе непрерывного образования: Метод. рекомендации для студентов педагогических отделений ун-та .[Текст] / А. П. Сманцер. – Минск: Ротапринт БГУ, 1991. – Ч. 1. – 40 с.
7. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям [Текст] / В. О. Сухомлинський. - К. : Рад. шк., 1988. - 272 с.